

ALİŞKANLIK VE HUKUK

Engin TOPUZKANAMIŞ¹

Yasa ve Hukuk

Bir kavram olarak “hukuk” kelimesini kullanarak fikir yürüttüğümüzde, karmaşık ve devasa bir bütüne atıfta bulunuruz. Bu, elbette, boşluksuz olma ve bütün hayat durumlarını kapsama varsayımına dayalı, teorik bir bütünlüktür. Bireyler ve hukuk ya da toplum ve hukuk dediğimizde, yine böyle genel ve “büyük” kavramlarla konuşmaya başlarız. Üstelik bu durumlarda hukuk, genellikle ceza hukuku düşünülerek ele alınır. Çünkü zihnimizde hukuku belirleyen şey genellikle cebrîlik, şiddet ve güçtür. Bunların en bariz şekilde görüldüğü yer ceza hukukudur: yaptırımların zoruyla desteklenen hukuk düzeni, bireyleri ceza tehdidi yoluyla itaate zorlar. Ayrıca hukuk karşısında bireyin tutumları da ahlâkî bir nitelik arz eder. Hukukçu; cebrîlik, örgütlü olma ve devlet desteği gibi nitelikler yoluyla hukuku benzerlerinden ayırt eder. Hukukun bu şekilde anlaşılmasındaki en önemli unsur, devlet olsa gerektir. Devlet, toplumsal düzeni sağlamak üzere hukuk koyar ve sahip olduğu meşru şiddet tekeli yoluyla da hukukun işleyişini garanti eder. Gerçekten de modern toplumda hukukun işleyişi, devletin istikrarlı gücüne bağlıdır. Ne var ki istikrarın sağlanması, devletin gücüne tâbi olanların, bu gücü sürekli bir şekilde kabul etmesiyle mümkün olur. Burada hukuk önemli iki işlev üstlenir: Birincisi, bireylerdeki meşruluk inancının kurulmasıdır. İktidar, rızaya tâbidir. İkincisi ise istikrarın ve onun gündelik hayatımızdaki karşılığı olan rutinin korunmasıdır. Bu güvenlik ve gündelik rutin olmaksızın rıza pek mümkün olmaz. Alışkanlık ve genel geçer inançlar çerçevesinde hukuk hakkındaki temel yaklaşımımız kural, ihlâl ve yaptırım biçimindedir. Sürüp giden gündelik hayat içinde hukuk pek düşünülmez. O işleyiş bir şekilde aksadığında ya da aksatıldığında hukuk devreye girer. Hâlbuki bütün görünürlüğüne ve çarpıcılığına rağmen bu kısım hukukun asıl gücünü göstermez. Hukukun gücü, devasa ve karmaşık bir düzen hâlinde işleyen modern toplumun mekaniğini kurmasında yatar. Siyasî iktidarı da kendine tâbi kılan hukuk, modern toplumun bütün veçhelerinde yer alır ya da almak ister. Kendi dışındaki diğer düzen kurallarını da kendine tâbi kılar.

Hukuka ilişkin bir başka temel yaklaşım, hukuku adalet ile ilişkilendirmektir. Hukuk, adalet değerine yönelik bir düzendir ya da düzen aracıdır. Başka deyişle hukukun temel amacı adaletin sağlanmasıdır. Adalet nedir tartışmasına girmeksizin ya da adaleti küçümsemek ya da gündem dışına atmayı hedeflemeksizin, gerçekliğe bakıldığında hukukun adalet diye bir hedefi olmadığı ileri sürülebilir. Hukukun adaletle yönelmiş olması arzulanır bir şeydir. Modern siyasî yönetimler de hukuk aracılığıyla adaletle yönelmiş düzenler oldukları

¹ Dr., DEÜ Hukuk Fakültesi, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Anabilim Dalı.

iddiasındadırlar. Ancak modern toplumda hukuk, adaletten ziyade “düzen” sağlama hedefine yönelmektedir. Düzeni sağlamadaki başarı, âdillik ve buna bağlı olarak meşruluk inancı kurma becerisinde yatar.

Geleneksel toplumlarda hukuk, “düşünülmiş” bir şeydi ama Tanrı’nın düşünmüş olduğu bir şeydi. Bu anlamıyla da geleneksel toplumda hukuku, büyük harfle *Yasa* olarak anmak belki daha doğrudur. *Yasa*, kapsamı ve hedefi açısından hukuktan çok daha büyük bir düzeni hedefler: Kâinatı. Tanrı, bütün kâinatı yasalarla yönetir. İnsan da aklı ölçüsünde kendi yasalarını yapar. Ama burada amaç belli bir amaç doğrultusunda “yönetmek” değildir. Amaç, bizatihi “iyi”dir. İyi, kendine emredilen her ne ise onu yapmaktır ve bu anlamda insan dışında bütün varlıklar, kendi rutinlerini yani “iyi”lerini, oldukları her ne ise o olmakla sürdürürler. Modern hukuk düzeni, tabii (olduğu ne ise o olan) insanla yürüyecek bir mekanizma değildir. Tabii insan, evrenin ahlâkî yasalarına tâbi bir kimse idi ve içinde yaşadığı basit toplumda karmaşık duygu durumları, davranış kalıpları ya da toplumsal disiplin örgüsü yoktu. Yani bireyin kendisi üstünde denetim kurmasını gerektirecek bir toplum yapısı mevcut değildi. Oysa modern toplumun işleyişi belli bir bilinç seviyesine ulaşmış özgür ve disiplinli bireylere muhtaçtır. Siyasî lügatte bu kimsenin adı yurttaşdır.

İnsan hakları çikalı beri bu hakların süjesi olarak sıkça “herkes” denilmesi adet olmuştur. Ancak gerçekte “herkes”, hiçbir zaman herkesi kapsamaz. Meşhur, “halk plajlara hücum etti vatandaş denize giremiyor!” manşetindeki gibi herkesin eşit hak talebi bazılarını rahatsız eder. Çünkü sürekli özgürlük vurgusuna ve talebine rağmen özgürlüğün ön şartı disipline tâbi olmaktır. Yurttaş, düzeni anlayabilecek ve ona rızası ile tâbi olacak aşarî bilgi, beceri ve ahlâka sahip olan kimsedir. Üstelik modern toplumsal düzen gayet karmaşık bir ilişkiler ağıdır. Bunu anlayıp uygun cevaplar üretemeyen kimseler, hukukla da problem yaşarlar; başka deyişle hukuk düzeni bu kimseleri “ıslah”a muhtaç olduğunu ileri sürmeye başlar.

Modern toplumda hukukun, geleneksel kamu hukuku kavramlarıyla ele alınması Foucault tarafından eleştirilmiştir. Foucault’ya göre Batı toplumları oldukça uzun bir süre siyasî iktidarın meşruluğu problemi ile uğraştı. Bilindiği gibi bu dönemde, dinî meşruiyete dayanmayan burjuva iktidarı giderek güçlenmekte ve kendine meşruluk zemini aramaktaydı. Bu zemin, siyasî planda farazî (fakat giderek gerçek) bir halk olmuştur. Mutlak bir egemenlik anlayışı hem monarşiler devrinde hem de ulus-devlet düzeninde korunmuştur. Bu anlayış içinde de hem hukukçuların hem de siyaset teorisyenlerinin temel hedefi, yeni oluşan bu devlet iktidarını berkitmenin yollarını bulmaktır. “Büyük anlatı”ların doğduğu yer burasıdır. Tanrı’nın *Yasasının* yerini devletin *Yasası* almıştır. Tanrının verdiği hakların kaynağı akıl olmuştur. Liberalizmin ilk dönemlerinde tabii hukuk, Avrupa geleneğindeki meta-hukuk ihtiyacının gidererek, hukukun “aklı” bir şey olduğunu fikrinin yerleşmesini sağlamıştır. Başlangıçta hukuk, bu yeni yaklaşıma uygun olarak, düzeni sağlama değil düzenin korunması olarak algılandı. Tabii düzen zaten akli ve kendiliğinden iyi olandı. Bu aşama yeni iktidarın meşruluk aradığı bir zamandı. İktidar gücünü arttırdıkça yani “tabii” düzen işledikçe bazı “herkes”ler, herkes kadar insanlık içinde olmadıklarını gördüler.

Bu aşamada iktidar, geleneksel *Yasa* anlayışını kullandı ve itaat talep etti. Ancak bu anlayışın dayandığı meşruluk zemini (din ve geleneksel toplum yapısı) çoktan tahrip olmuştu. Dolayısıyla cezalandırmaya dönük hukukî tedbirler azaldı. Siyasî planda iktidarın geri çekilerek bazı hak taleplerini karşılamasına ve sosyal olarak da toplumun çeşitli kurumlar eliyle disipline edilmesine dönüştü. Ancak disiplin toplumuna geçiş, *Yasa* (hukuksallık) dışında başka bir evreye geçme mânâsında değildir²; *yasa* fikrinin üstüne disipline edici pratiklerin eklenmesi ve bunların baskın çıkması, hatta hukuksallığı kuşatan norm toplumuna geçilmesidir.

Geleneksel toplumdaki *Yasa* ile modern hukuk arasında önemli bir fark vardır. *Yasanın* amacı yönetmek değildir, toplum düzeni değildir; tıpkı Kant’ın ahlâka ilişkin söyledikleri gibi *Yasanın* amacı *Yasanın* kendisidir: kâinatın uyumuna dâhil olmak, Tanrı buyruklarına uymak. Bunun yolu da temel olarak yasaklamalardan geçer³. Geleneksel toplumda cemaat ilişkileri, kişileri bu ahlâkî düzen doğrultusunda denetim altında tutmak ister. Siyasî iktidarın ise toplumu yönetmekle ya da insanların kendisi ile pek bir bağlı ve ilişkisi ya da ilgisi yoktur. Siyasî iktidar, adam ve vergi toplamakla ilgilenir⁴. Dolayısıyla temel hedefi, kişisel bir mal gibi sahip olduğu iktidarı korumaktan ibarettir.

Foucault modern iktidarın çok daha farklı bir hedefe yöneldiğini ileri sürdü. Modern iktidar “yönetmek” peşindedir⁵. Bu yönetim, hem toplumun bütününe hem de her bir bireyi kapsar. Bu yönetimin temel hedefi tabii insanları işe yarar, özne ve özerk bireylere dönüştürmek böylece hem kapitalist düzenin ihtiyacı olan disiplinli bireyi hem de demokrasinin ihtiyaç duyduğu yurttaşı ortaya çıkarmaktır. Hukukun buradaki fonksiyonu belli bir ahlâk dayatmak (ya da yaratmak) değil, verili düzenin sürdürülmesini sağlamaktır⁶. Bunu da yasaklar yoluyla değil, hayatın hemen her alanını normlar aracılığıyla düzenleyerek yapar.

II- Rasyonel Bir Düzen Olarak Hukuk

“Vahşi kültürler”, diyor Ernest Gellner, “bir kuşaktan ötekine kendilerini bilinçli bir tasarım, nezaret, gözetim ya da özel beslenme olmaksızın yeniden üretirler”. Buna karşın “işlenmiş” ya da “bahçe” kültürleri, ancak okumuş ya da uzmanlaşmış kimselerce yürütülebilir. Yeniden üretmek için tasarıma ve nezarete gereksinimleri vardır; onlarsız bahçe kültürleri yok olur, her yanı yabancı otlar kaplardı. (...) Modernitenin ortaya çıkı-

2 Foucault bunu bir hükümlerlik hukuku ile bir disiplin mekanizmasının birlikte çalışması olarak görüyor. Foucault, *Toplumu Savunmak*, s. 51.

3 Bu, bugün de yaygın olarak kabul edilen ve birey ve devlet arasındaki ilişkiler çerçevesinde iktidarın analizini öngören yaklaşımdır. Devletin (hukukun) yasaklamadığı her alanda kişiler serbesttir gibi temel bir ana fikre dayanır. Bu yaklaşımda iktidar devlettir ve iktidarın kullanımı bastırıcı nitelikte tehdit ya şiddet içerir. Litowitz, p. 5. Foucault başka bir yerde bunu Leviathan modeli olarak da tanımlıyor. Foucault, *Toplumu Savunmak*, s. 48.

4 Giddens’in deyişle geleneksel devletler, modern anlamda yönetmezler; hatta bu devletin görev alanında yer alan hemen hiçbir hizmeti de sunmazlar. Giddens, *Ulus Devlet*, s. 11 ve 93.

5 Giddens’in deyişle, geleneksel devletler, modern anlamda yönetmezler. Giddens, *Ulus-Devlet*, s. 11 ve 93.

6 “Hukuk artık toplumu ahlâkî kılmanın bir aracı değil, bireysel dünyalara ait hale gelmiş ahlakları yaşatabilir kılmanın olanaklılık alanıdır.” Özcan, s. 200.

şı, böylesi bir vahşi kültürlerin bahçe kültürlerine dönüşmesi süreciydi.”⁷

Modern toplumda hukuk, sürekli biçimde ahlâk, din gibi diğer sosyal düzen kurallarından ayırmak ve onları kendine tâbi kılmak ister. Toplumun bütünü, bu diğer sosyal düzen kurallarına ihtiyaç bırakmayacak şekilde (boşluksuz) yönetmek, modern hukukun temel amacıdır. Yönetmek kavramının üstünde durmalıyız; kelimeyi en geniş anlamda kullanmak gerekir. Bir orkestra şefi gibi unsurlar arasında ahenk ve uyum sağlamak. Ama ondan fazlası da var çünkü tek tek orkestra üyeleriyle, her birinin sazıyla, mesaisiyle, duruşuyla, oturuşuyla ilgilenmek gerekir. Seyircinin gördüğü sahnenin öncesi, büyük meşakatin çekildiği yerdir. Kısaca modern toplumda hukuk, bu diğer sosyal düzen kurallarına gerek kalmayacak şekilde bütün toplumun işleyişini sağlamak ister. Buna, hukukun rasyonel düzen tasavvuru diyoruz. Başka türlü söylenirse belli bir zamandaki, belli bir toplumun “ideal” işleyiş imgesi hukuktur. Bu haliyle modern hukuk da “düşünölmüş” bir şeydir. Ama bu defa onu düşünen akıl, insan aklıdır.

Weber’in rasyonaliteye çok güçlü bir şekilde vurgu yaptığını biliyoruz⁸. Onun rasyonel otorite kavramı, doğrudan modern hukuka işaret eder. Rasyonelliğin gündelik hayattaki temel görünümü düzenlilik ve öngörülebilirliktir: Bir saat gibi işleyen toplum düzeni. Aslında hukukî pozitivizm, bu rasyonel düzen imgesinin kâğıda dökülmesi ve kendisi dışındaki düzen kurallarının bertaraf edilmesidir. Rousseau’nun “genel irade” fikri, düzen kurucu aklın, herkesin aklı olduğunu ifade eder. Yani hukukun pozitifitesindeki buyuruculuk, bu yolla rıza gösterilen bir meşruiyet kazanır. Bu düzen hedefi, tabii hukukun alanını daraltarak tamamen siyasi meşruiyet sağlamaya yönelik bir araca indirgemişken, hukukî düzenlemeleri kendine araç kılmıştır. Bu sebeple Foucault’nun “governmentality”⁹ olarak adlandırdığı idarî rasyonalitenin kuruluşu ile hukukî pozitivizmin yükselişi aynı ana denk gelir.

Hukukî pozitivizmin belli bir eşik noktasından sonra türkütücü yönetim modellerine kapı araladığını biliyoruz. Burada pozitivizm eleştirisi ya da övgüsü yapmak durumunda değilim. Ancak gündelik hayatın rutin işleyişi (her türlü kurumsal ve bireysel ilişki biçimi dâhil olmak üzere) hukukun pozitifitesi (belirlilik, düzenlilik, süreklilik) olmaksızın gerçekleşemez. Bu anlamda tabii hukuk-pozitif hukuk tartışması pek anlamlı değildir. Tabii hukuk (ya da bugün artık insan hakları), pozitif hukukun belli bir menfaati ihlâl ettiği ama kendi içinde bunu meşrulaştırdığı durumlarda, menfaati zedelenenlerin başvurduğu emniyet sibobu durumundadır.

Weber’in “büyüden arındırılmış” dünya ve kafese tıklmış insan imgeleri, modern gün-

7 Bauman, *Yasa Koyucular*, s. 65. “Kültür, şeyleri olduklarından ve aksi hâlde olacaklarından farklı yapmak ve onları bu hâlde, yapay şekilde tutmaktır.” Bauman, *Sosyolojik Düşünmek*, s. 161.

8 Weber, rasyonelleşmeyi üç anlamda kullanmıştır: “(1) Dünyanın (olumlu açıdan) entelektüelizasyonu ya da (olumsuz açıdan) büyüünü yitirmesi (Entzauberung) adını verdiği şey; (2) ‘kesin bir biçimde verili, pratik bir amaca, yeterli araçlar hakkında hassasiyet derecesi gittikçe artan hesaplar kullanılarak yöntemli olarak ulaşılmaması’ anlamında rasyonelliğin artması; (3) ‘sistematik olarak ve belirsizlikten uzak bir biçimde sabit amaçlara yönelen ahlaklar’ın oluşması anlamında rasyonelliğin artması.” Giddens, *Max Weber*, s. 50.

9 Foucault, “Governmentality”, s. 87-104. Gordon bu kavramı idarî rasyonalite (governmental rationality) olarak tanımlıyor. Gordon, s. 1.

delik rutinin ortalama insan üstündeki etkisini iyi bir biçimde ifade eder. Yani gündelik işleyişi mümkün kılan kural ve düzenlemeler, aynı anda insanca kalabilmeyi de cendere altına sokan türden şeylerdir. Bunun çözümü benim bilgimin dışında ancak görülen o ki süreklilik, düzenlilik ve istikrar sağlayamayan bir düzen, insanın karşılaşacağı en büyük sıkıntılardan bir olarak karşımıza çıkar.

III. Rasyonalite, Alışkanlık ve Gündelik Hayat

Hukuk, bir adalete yönelmiş bir ahlâk biçimi olmaktan uzaklaşarak, belli iktidar ilişkilerini korumaya yönelik bir düzen tasavvuru haline geldiğinde hem amaç değiştirmiş olur hem de bireyler ile kurduğu ilişki biçimi değişir. Geertz’in belirttiği gibi hukuk, kurallar bütünü olmaktan çok belirli bir gerçeklik tasavvurunun bir parçasıdır. Sosyal gerçekliği yansıtmaktan ziyade, onu kurmaktadır¹⁰. Bireylerin hukuk karşısındaki tutumlarını belirleyen büyük ölçüde (özellikle eğitim ile) edindikleri hukuk kültürüdür. Bu kültürü oluşturan ise aile, ortaokul ve lisedeki tarih kitapları, vatandaşlık bilgisi dersleri, dizi ve filmler vs. dir¹¹. Hukuk hakkındaki bilincimiz, Kant’ın “rasyonel birey”inden çok Freud’un “bilinçaltı” ya da kitle toplumu olgusuna dayanılarak anlaşılabilir.

Toplumsal düzenler, belli değerlerle ilişkili inançlar (psikolojik), bu değerlerin sürdürülmesini sağlayan normlar (pratik) ve gündelik işleyiş (rutin) ile var olurlar. Modern toplum bu üç unsurun bir bileşimi olarak karşımıza çıkar. Temelde insan düşüncesi ve etkinlikleri, gerçeklik inşası ile mümkün olur. Bireyler, doğuştan itibaren yapıp-etme biçimleri ve hayatta kalma becerileri edinirler. Hayatta kalma becerisinden kasıt, vahşi yaşamda değil, gündelik basit toplumsal ilişkiler örgüsü içinde var olma, kabul görme, ihtiyaçlarını giderme gibi temel ve “basit” ihtiyaçlardır. Çünkü insan hayatındaki en baskın ve büyük gerçeklik “gündelik hayat” olarak karşımıza çıkar¹². Bireyler olarak belli bir andan itibaren bu akışa dâhil ve belli bir bilinç seviyesine ulaşana dek de ona tâbi oluruz¹³. Dâhil olma ve tâbi olma, sosyal süreçlerin ya da bireyin sosyalleşme süreçlerinin bir sonucudur. Binlerce ayrıntı bu süreçlerde edinilir ve içselleştirilir. Edinilen bu kalıplar, hem toplum hem de birey açısından son derece önemlidir. Çünkü rutinin kurulabilmesi bu sayede olur. Rutin bir kafestir evet, ama aynı zamanda güvenlidir.

Modern hukuk; toplumsallaşma, eğitim ve sosyal psikoloji mekanizmaları üzerinde ya da bunlar sayesinde işleyebilen bir sistemdir. Gündelik hayat içinde bireylerin davranışlarının çok büyük bir bölümünü alışkanlıklar ve rutin oluşturur. Giddens’in sınıflandırmaı sıyla güvenlik kaygısı ve tehlike arasında yaşayan geleneksel bireyin aksine modern birey güven ve risk arasındadır¹⁴. Modern bireyde güven duygusu, geleneksel bağlar eliyle değil, soyut kurumlar aracılığıyla gerçekleştirilir.

10 Aktaran Macaulay, s. 185.

11 Macaulay, s. 186.

12 Berger&Luckmann, s. 39.

13 Bu cümle, belli bir bilinç seviyesinde tâbi olmaktan kurtulmak mânâsında değildir. Neye ve nasıl tâbi olduğunun farkına varmak, ahlâkî tutum edinmenin başlangıcıdır.

14 Giddens, *Modernliğin*, s. 14 vd.

Hukuk düzenin başarısı da aslında bu rutinin belli bir başarıyla işleyebilmesinde yatar. Kırmızıda duran arabalar, yatan faturalar, mesaiye zamanında başlamak vs. Rutin, ihlâl ettiğimiz durumda bile aslında bir şekilde inanmayı sürdürdüğümüz normların da garantisidir. Çünkü genellikle uyduğumuz düzen, bilinçli bir şekilde üstünde düşündüğümüz bir düzen değildir. Düzen üstüne bilinçli bir düşünce geliştirmek genellikle ya bu konuda bilimsel bir merak ya da düzene yönelik muhalif bir duruşa, yani rahatsızlığa işaret eder. Sıradan insan, sistemin bütününe yönelik düşünce üretmeye ihtiyaç duymaz. Bu düzenin bazı normlarını zaman zaman ihlâl ediyor olması da olağandır ve bu durum düzenin kendisine inanmadığı anlamına gelmez. Alışkanlık ve rutin bizi bu düzenin içinde tutar. Hukukun varlığı ve işleyişinin teminatı da bu gündelik rutinin mümkün olduğunca aksamadan sürmesidir. Ama öte yandan hukuk bu rutini sağlayan mekanizmadır. Hukuku düzen kuralları olarak tanımladığımızda, yine genellikle bu kuralların ihlâl edilmesi hâlinde ortaya çıkacak yaptırımlara odaklanılır. Hukuk hiç şüphesiz, cebir ve zoru bünyesinde barındırır; bunun aksi düşünülemez. Fakat o noktaya gelmeden önce hukuku tanımlarken başvurduğumuz “düzen” kavramına odaklanalım. Rutin, alışkanlık ve düzen kavramları, yani akıp giden gündelik hayattaki bu “akıp gitme”, süreklilik ve rutinin kendisi, gerçekte başarılı bir hukuk düzeninin anahtarıdır. Düzenin kendisi belli bir rasyonaliteye (siyasî mânâsıyla devlet aklına) dayanır. Ama teorinin aksine modern toplumun gündelik işleyişi, ortalama bireyin kendiliğinden ve çoğu zaman düşünmeden sisteme uyması ile sağlanır. Locke ya da Kant gibi liberal toplumun ilk fikir babaları, öz-disiplin (*self-discipline*) sahibi, rasyonel bir bireyi esas alarak konuşmuşlardır. Ancak süreç içinde ortaya çıkan bireyler toplumu değil kitle toplumu olmuştur.

Hukuk ve bireyin ilişkisi karmaşık bir nitelik arz eder. Yine de hukuka uymanın temelinde çıkar ile ilişkili olduğunu söylemeliyiz. Düzen yönünde hareket etmek, yani düzenin rasyonalitesine tâbi olmak çoğu kez bireylere güvenli bir yol sunar. Bu şekilde belli bir işte çalışan sıradan bir kişi, her ay ne kadar maaş alacağını, tatil günlerini, mesai saatlerini ve ne zaman emekli olacağını önceden bilir. Hepimizin yakından tanıdığı memur ya da işçi tipi, kendi geleceğini güvence altına almak üzere düzene uymaya çalışır. Düzenin disiplinine tâbi olmak, yani önceden belirlenmiş rasyonalite çerçevesinde kalmak onu, hayatındaki temel hedeflerine ulaştırabilir: Çocuklarını okutabilir, bir ev alabilir¹⁵. Orta sınıf için süregiden ekonomik ve hukukî düzene uymak, geleceği garanti altına almak anlamına gelir. İktisadî iktidarın baskın olduğu bu düzende, hukuka uyma ve disiplin altına girme, geleneksel toplumun güvencelerinden yoksun bireye bir yol haritası sunar¹⁶. Bu bakımdan hukuka uymanın temel saiki, çıkar temelli gelecek ve güven kaygısı ile birlikte toplumsal iktidar biçimlerinin birey üstünde kurduğu sosyal kontrol mekanizmalarıdır.

Modern düşüncenin “başarısı” da burada yatmaktadır. İktidar, kendi işleyişi bakımın-

¹⁵ Sennet, s. 13-16.

¹⁶ “Modernlik-öncesi ortamlarda bireyler hem ilkesel hem de pratik olarak rahiplerin, yargıçların ve büyüücülerin kararlarını göz ardı edebilir ve günlük etkinlik rutinleriyle yaşayıp giderlerdi. Ancak bu, modern dünyaya için, uzmanlık bilgisi göz önüne alındığında mümkün değildir.” Giddens, *Modernliğin*, s. 79.

dan geniş bir bilgi üretimine yaslanarak ve hukukî meşruiyete yaslanarak verili iktidar ilişkilerini korumaya ve sürdürmeye yönelmektedir. Ancak toplumdaki bireyler, rutinin döngüsünü güvenlik ve belli ölçüde refah sağladığı müddetçe sürdürmektedirler.

KAYNAKÇA

- Bauman, Zygmunt. *Sosyolojik Düşünmek*, 7. Baskı, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2010.
- Bauman, Zygmunt. *Yasa Koyucular ile Yorumcular*, 2. baskı, Çev. Kemal Atakay, Metis Yay., İstanbul, 2003.
- Berger, Peter L. ve Thomas Luckmann, *Gerçekliğin Sosyal İnşası- Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi*, Çev. Vefa Saygın Öğütle, Paradigma Yay., İstanbul 2008.
- Foucault, Michel. “Governmentality”, *The Foucault Effect- Studies in Governmentality*, Ed. Graham Burchell, Colin Gordon, Miller, The University of Chicago Press, USA 1991. (Governmentality)
- Foucault, Michel. *Toplumun Savunmak Gerekir*, Çev. Şehsuvar Aktaş, YKY, İstanbul, 2002. (Toplumun Savunmak)
- Giddens, Anthony; “Max Weber Düşüncesinde Siyaset ve Sosyoloji», *Siyaset, Sosyoloji ve Toplumsal Teori*, Çev. Tuncay Birkan, Metis Yay., Ekim 2001 İstanbul, ss. 23-87. (Max Weber)
- Giddens, Anthony. *Modernliğin Sonuçları*, Çev. Ersin Kuşdil, Ayrıntı Yay., İstanbul, 1994. (Modernliğin)
- Giddens, Anthony. *Ulus Devlet ve Şiddet*, Çev. Cumhur Atay Kalkedon Yay., İstanbul 2008. (Ulus Devlet)
- Gordon, Colin. “Governmental Rationality”, *The Foucault Effect- Studies in Governmentality*, Ed. Graham Burchell, Colin Gordon, Miller, The University of Chicago Press, USA 1991.
- Litowitz, Douglas. “Foucault on Law: Modernity as Negative Utopia”, *Queen’s Law Journal*, Vol. 21, No. 1; Fall 1995, pp. 1-36.
- Macaulay, Stewart. “Images of Law in Everyday Life: The Lessons of School, Entertainment, and Spectator Sports”, *Law & Society Review*, Vol. 21, No. 2 (1987), pp. 185-218.
- Özcan, Mehmet Tevfik. *Modern Toplum ve Hukuk Devleti*, XII Levha Yay., İstanbul 2008.
- San, Coşkun. *Max Weber’de Hukukun ve Meşru Otoritenin Sosyolojik Analizi*, Ankara İktisadî ve Ticarî İlimler Akademisi Yay., Ankara, 1971.
- Sennet, Richard. *Karakter Aşınması*, 5. Baskı, Çev. Barış Yıldırım, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2011.
- Weber, Max. *Economy and Society*, Ed. Guenther Roth ve Claus Wittich, University of California, USA, 1978.